

УДК 94:061.233(477.83/.86)''1848/1851''

ВНУТРІШНЯ ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ГОЛОВНОЇ РУСЬКОЇ РАДИ У ЛЬВОВІ

Ольга ЮРЕЙКО

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
кафедра соціальної медицини, економіки та організації охорони здоров'я

У статті проаналізовано процес формування внутрішньої організаційної структури Головної Руської Ради – першої української політичної організації у Східній Галичині. Досліджено, що внутрішня організаційна структура головної управи у Львові пройшла етапу розвитку від тимчасових та постійних комісій, створених з метою вирішення конкретних питань до окремих відділів, сформованих згідно головних напрямків організаційної діяльності.

Ключові слова: Головна Руська Рада, головна управа у Львові, тимчасові комісії, постійні комісії, організаційні відділи.

“Весна народів”, що охопила Австрійську імперію у 1848-1849 рр., відіграла важливу роль у всіх сферах суспільного життя галицьких українців. Передовсім чітко викристалізувалося усвідомлення їх національної ідентичності. У відповідь на громадсько-політичні заходи польських діячів Галичини, які у своїх діях повністю ігнорували українців, представники української інтелігенції 19 квітня 1848 р. сформулювали свої вимоги і подали їх губернатору Галичини Францу Стадіону. 25 квітня була оприлюднена конституція, яка гарантувала демократичні права і свободи народам Австрії. Галицькі українці сприйняли її як юридичний дозвіл на створення власної політичної організації. За таких умов 2 травня у Львові була заснована Головна Руська Рада (далі – ГРР), яка за допомогою своїх філіяльних осередків поширювала свій вплив на територію Східної Галичини.

Окремі питання заснування та діяльності першої політичної організації галицьких українців певною мірою знайшли своє відображення у дослідницькій літературі. В основному, вони порушувались істориками в контексті висвітлення подій “Весни народів”. Найбільше вчені зосереджувалися на окремих аспектах діяльності ГРР, зокрема вирішення нею селянського питання, організації військових формувань, внеску у культурно-наукову сферу. У той же час чимало питань залишаються малодослідженими. Зокрема, до них можна віднести питання внутрішньої організаційної структури ГРР у Львові. Певну інформацію про наявність відділів політичної інституції можна віднайти у працях Є. Косачевської¹, Ф. Стебля², О. Турія³. Однак, спеціального дослідження даної проблеми в історіографії немає. Мета цієї статті полягає на основі опублікованих протоколів ГРР та архівних документів проаналізувати етапу формування внутрішньої організаційної структури та розподіл функціональних обов'язків діячів головної управи ГРР у Львові.

З самого початку ГРР значну увагу приділила питанням організаційної структури. Першим головуючим було обрано львівського крилошанина Михайла Куземського. Саме під його керівництвом відбулось створення ГРР шляхом збору підписів серед присутніх. На наступному засіданні, яке відбулося 3 травня, очолити українську організацію засновники ГРР запросили греко-католицького єпископа-суфрагана Григорія Яхимовича⁴ (не був присутній на установчих зборах).

Згідно статуту ГРР керівництво організацією здійснювала Президія у складі голови, двох заступників і двох секретарів на постійній основі⁵. 6 травня на таємному засіданні Г. Яхимовича обрали головою ГРР, М. Куземського – заступником, а священника церкви св. Юра у Львові Михайла Малиновського – секретарем. 8 травня другим заступником голови було обрано правника Івана Борисикевича, а другим секретарем – архівіста кредитного товариства, композитора Теодора Леонтовича⁶. Таким чином до Президії ГРР увійшли як духовні, так і світські представники української організації.

Протягом діяльності ГРР склад її керівництва частково змінювався. Г. Яхимович був радше почесним головою ГРР, оскільки брав участь лише у чотирьох засіданнях (3, 6, 19 травня та 17 листопада 1848 р.). Фактично чільником був його заступник М. Куземський, тим більше, що Г. Яхимович від'їхав до Перемишля. Оpubлікований у “Зорі Галицькій” текст протоколу 89-го засідання ГРР свідчить, що М. Куземський став офіційним керівником української організації лише 18 травня 1849 р. шляхом перебрання формальних посадових обов'язків⁷.

На час відсутності членів Президії їх роботу виконували обрані тимчасові заступники. Зокрема, після від'їзду І. Борисикевича на Слов'янський з'їзд до Праги, його обов'язки тимчасово перебрав правник Юліан Лаврівський. Однак, 12 червня, у зв'язку із виходом Ю. Лаврівського із складу ГРР, посаду заступника голови зайняв управитель притулку для німечних Захарій Авдиківський. На час участі І. Борисикевича у виборах до австрійського парламенту його роботу в ГРР виконували перекладач Іван Бортник та львівський міщанин Іван Дмитриків⁸.

4 вересня 1848 р. на таємному засіданні ГРР І. Борисикевич запропонував зробити поправки до статуту організації щодо незмінного складу керівництва, а саме внести положення щодо почергового займання керівних посад⁹. Однак ця пропозиція не була підтримана, а на час відсутності керівників збереглося правило обирати тимчасових заступників.

У жовтні 1848 р. під час поїздки М. Куземського та І. Борисикевича у складі делегації ГРР до імператора в Оломоуц керівництво організацією здійснювали львівський крилошанин і радник Львівської консисторії Іван Лотоцький та судовий виконавець Лев Сосновський. На засіданні ГРР 19 січня 1849 р. тимчасовими заступниками голови були ректор Львівської духовної семінарії І. Бохенський та Л. Сосновський. У зв'язку із хворобою І. Борисикевича у березні 1849 р.

його обов'язки тимчасово виконував Л. Сосновський. 8 травня 1849 р. правник Антін Павенцький повідомив ГРР, що І. Борисикевич виїхав зі Львова і очевидно не повернеться¹⁰. Тоді ж він запропонував обрати заступником голови ГРР директора Тернопільської гімназії Євстахія Прокопчиця, який 15 червня офіційно зайняв цю посаду.

У зв'язку із критикою діяльності української установи з боку галицького намісника А. Голуховського, від 27 липня до 15 серпня 1849 р. було призупинено скликання загальних засідань ГРР. Керівництво організацією мав здійснювати спеціальний відділ у складі М. Куземського, Є. Прокопчиця та львівського домовласника Валеріана Хоминського. Проте, зважаючи на поступове згортання діяльності ГРР, нерегулярність засідань, керівні обов'язки виконував лише М. Куземський¹¹.

Ще до формального обрання секретарів засновники ГРР доручили М. Малиновському ведення документації, про що свідчить протокол першого засідання української організації. Написання ним усіх наступних протоколів свідчить про його секретарювання до кінця діяльності ГРР. Одним із обов'язків другого секретаря ГРР Т. Леонтовича було ведення книги кореспонденції. Очевидно секретарі мали набагато більше роботи, оскільки 7 липня 1848 р. на засіданні ГРР було вирішено «поставити сь платнею писара при Радь¹². Ним став службовець Омелян Ланикевич, якого 9 березня 1849 р. на прохання Т. Леонтовича було затверджено помічником другого секретаря. Ці обов'язки він виконував до 5 серпня 1850 р. З цього часу і до кінця діяльності ГРР більшість записів здійснював М. Куземський.

Спеціально обрані особи вели і контролювали фінансову діяльність ГРР. На другому засіданні ГРР 3 травня з метою збору добровільних пожертв на витрати організації касиром було обрано радника крайової державної бухгалтерії Івана Гуркевича, а контролером – канцлера митрополичої консисторії Юліана Величковського. 28 липня 1848 р. проректор Львівської греко-католицької семінарії Іван Ільницький зайняв посаду заступника контролера. Для отримання коштів від місцевих рад на святкування річниці скасування панщини касиром було призначено І. Ільницького, а контролером – службовця Григорія Білинського.

Засідання головної управи відбувались двічі на тиждень по понеділках та п'ятницях і розпочинались о 18 год. Якщо день засідання був святковим, у регламент могли вноситись зміни, про що повідомлялось на попередній нараді представників української організації. У такому випадку засідання переносилось на інший день або призначалися на іншу годину¹³.

Згідно статуту ГРР, виробленого І. Борисикевичем, її засідання були відкритими. Однак на вимогу принаймні трьох осіб оголошувалось закриті (таємне) засідання, у якому брали участь виключно члени організації. У разі необхідності скликались позачергові наради (надзвичайні). Усі засідання розпочинались та закінчувались молитвою. Їх проводив голова ГРР або, за його відсутності, заступник. Він відкривав і закривав засідання, організовував

обговорення, стежив за дотриманням регламенту, міг самостійно вибирати комісії для вирішення важливих питань та змінити порядок денний, поставивши на обговорення нову пропозицію. Голова приймав усі внесення членів ГРР у письмовому вигляді, включав їх до порядку денного та ставив на голосування. Для затвердження рішень необхідною була присутність більшості членів ГРР. Ухвали приймалися простою більшістю голосів шляхом вставання та сідання учасників засідання. За бажанням принаймні трьох членів, проводилось таємне голосування. У випадку рівності голосів вирішальне значення мало слово голови ГРР. Прийняте рішення можна було змінити лише у випадку, коли цього вимагали 75 % присутніх членів організації¹⁴.

Перші п'ять засідань ГРР проходили у залі греко-католицької митрополичої консисторії при церкві св. Юра у Львові. Однак, вже 3 травня, на другому засіданні ГРР, питання пошуку приміщення для проведення нарад української організації було доручено поміщику І. Товарницькому та директору головної школи у Львові Филімону Юркевичу. 8 травня вони повідомили ГРР, що найкращим місцем для засідань могло бути приміщення греко-католицької духовної семінарії у Львові. ГРР підтримала цю пропозицію. Після отримання офіційного дозволу митрополичої консисторії, 12 і 15 травня 1848 р. засідання ГРР відбувались у будинку семінарії¹⁵. Однак документально не підтверджено чи вони там проводились до припинення діяльності української організації.

Протягом 1848 – початку 1849 рр. кількість членів ГРР налічувала більше ста осіб і поступово збільшувалась. У ГРР були представлені усі верстви тогочасного населення, крім селян. Основною соціальною ланкою у ГРР було греко-католицьке духовництво, яке становило більшість тогочасної української інтелігенції. Однак, у керівництві та складі ГРР кількісно воно не переважало представників інших соціальних верств. Це було зумовлено тим, що з самого початку ГРР подбала про членство різних катеорій населення.

Організаційна структура ГРР також формувалася поступово. 3 травня 1848 р. було прийнято постанову про створення тимчасових комісій. Тоді ж були сформовані комісії для вироблення статуту організації (І. Жуковський, О. Заклинський, Т. Леонтович, А. Павенцький, І. Борисикевич), написання програмного документа (І. Борисикевич, А. Юзичинський, І. Жуковський, О. Заклинський, Т. Леонтович, А. Павенцький) та видання друкованого органу (І. Товарницький, К. Вінковський, С. Семаш, Л. Мохнацький). Склад цих комісій свідчить, що члени ГРР входили до кількох із них¹⁶.

8 травня І. Жуковський запропонував створити постійні комісії, а саме з питань зовнішньої і внутрішньої кореспонденції, організації засідань та розгляду скарг місцевого населення. Комісія зовнішньої кореспонденції мала вести переписку із австрійськими органами влади. До її складу мали увійти Я. Геровський, І. Лотоцький, А. Юзичинський, І. Борисикевич, К. Вінковський, Т. Рожайовський і М. Теліховський. Комісія внутрішньої кореспонденції (М. Левицький, І. Слимаковський, М. Малиновський, І. Зарицький, І. Домкович, А. Павенцький

та Т. Леонтович) забезпечувала листування із приватними особами та місцевими радами. Організацією засідань ГРР повинні були займатись чотири “домові господарі”, які мали дбати за наявність світла, пера і чорнила під час нарад. Їх послуги мали оплачувались. Комісією для отримання скарг від населення планувалось назвати “суд гоноровий”. І. Жуковський пропонував включити до його складу п’яти членів ГРР, однак конкретних прізвищ не зазначив¹⁷.

10 травня на пропозицію Ставропігійського інституту була створена постійна комісія (І. Гушалевич, М. Малиновський, Й. Кульчицький, І. Слимаковський та Т. Рожейовський) для написання статей до “Зорі Галицької”. 12 травня ГРР сформувала ще чотири постійні комісії: вирішення питань греко-католицького обряду (І. Лотоцький, Я. Геровський, Ю. Лаврівський, М. Теліховський), усунення перешкод розвитку української народності (І. Слимаковський, Й. Кульчицький, Л. Трещаківський, І. Константинович, Т. Рожейовський, Ю. Величковський, О. Заклинський), дотримання конституційних прав (М. Теліховський, Т. Леонтович, Л. Рошкевич, Ю. Лаврівський, М. Левицький) та шкільних справ (І. Домкович, Ф. Юркевич, І. Жуковський, Петро Лозинський, Т. Леонтович, Й. Кульчицький, І. Слимаковський, І. Борисикевич). “Домовими господарями” були обрані Іполит Брилинський, І. Гуркевич, І. Вітошинський та Михайло Яримович¹⁸.

Однак така внутрішня структура ГРР не була досить ефективною. Тому вже 16 травня на таємному засіданні української організації було вирішено створити спеціальні відділи на чолі з референтами¹⁹. Проект структурної реорганізації ГРР розробив службовець управління поліції у Львові І. Константинович. Він запропонував поділити ГРР на вісім відділів: організаційний (средоточний, президіальний), кореспонденційний, фінансовий, народний, конституційний, культурно-освітній, духовний та інформаційний. Діячі ГРР могли брати участь у декількох з них. Їх члени мали обрати з-поміж себе голову, секретаря і референта, визначити день, місце і годину своїх нарад та приготувати справи для висвітлення їх на загальному засіданні ГРР. Останнє завдання входило в обов’язки референта²⁰.

26 травня на основі проекту І. Константиновича ГРР організувала сім відділів. Організаційний відділ (М. Куземський, Ю. Лаврівський, Ігнатій Левицький, Т. Леонтович, І. Лотоцький, М. Малиновський, І. Слимаковський) відав загальним керівництвом, розподіляв справи між іншими відділами, виносив на обговорення всієї ради організаційні питання. До його складу входили керівники всіх інших відділів. Кореспонденційний відділ (Й. Кульчицький, Л. Сосновський, А. Леонтович, Гнідей, Антоній Чайковський) вів листування із місцевими радами. Він складався із двох коректорів та спеціальних кореспондентів, обраних місцевими радами або призначених головною управою. Основним обов’язком народного відділу (І. Борисикевич, О. Заклинський, І. Гушалевич, Л. Мохнацький, І. Константинович, Т. Рожейовський, Л. Трещаківський, Ю. Вислобоцький, Т. Леонтович, Я. Геровський, Іван Честинський, С. Семаш,

І. Товарницький, І. Жуковський) було піднесення української народності. Культурно-освітній відділ (Ф. Юркевич, Й. Царевич, І. Домкович, П. Лозинський, М. Куземський, М. Малиновський, Антоній Чайковський, А. Юзичинський, В. Левицький, Й. Кульчицький) займався покращенням рівня освіти галицьких українців шляхом заснування українських шкіл, підготовки вчителів та видання книг. Конституційний відділ (Гнатій Левицький, Л. Рошкевич, Антоній Чайковський, І. Зарицький, І. Вітошинський, П. Максимович, О. Радикевич, А. Павенцький, М. Вагилевич, Ю. Лаврівський, І. Слимаковський, М. Устиянович) мав забезпечити українському народу рівні права та свободи. Фінансовий відділ (І. Гуркевич, І. Вітошинський, Ю. Величковський, А. Лотушка, А. Юзичинський) займався отриманням та витратами коштів, які здебільшого надходили від місцевих рад та приватних осіб і витрачались на потреби Ради. Духовний відділ (І. Бохенський, Кирило Дембіцький, Я. Геровський, П. Кадерножка, І. Лотоцький, Г. Білинський, Василь Чайковський, Іван Честинський та Л. Сосновський) відав церковними справами та питаннями греко-католицького обряду²¹.

Протягом діяльності ГРР її відділи поповнювалися новими членами. До конституційного відділу увійшли І. Труш, О. Ланикевич, Черлюнкаевич, К. Блонський, до фінансового – Й. Кульчицький, Ю. Стотянчик, до народного – І. Соханевич, до культурно-освітнього відділу – М. Левицький і Г. Трохановський²².

29 грудня 1848 р. І. Жуковський вніс на розгляд ГРР пропозицію щодо кількісного складу відділів. Кожен з них, за винятком організаційного, мав налічувати 13 членів (голова, шість світських та шість духовних осіб)²³. Однак, ця пропозиція не була втілена в життя.

3 липня 1848 р. секретар ГРР Т. Леонтович запропонував створити окремий відділ для розгляду селянських скарг на зловживання поміщиків. Він пояснив це дуже великою кількістю листів, які надходили на адресу ГРР від громад та окремих осіб. ГРР цю ідею підтримала і сформувала правовий (полюбовний) відділ. 14 липня ГРР постановила створити ще один інформаційний відділ (“нормалія”) з метою надання порад українському населенню²⁴. Про його склад і діяльність створення говорити важко через відсутність відповідних документів.

Загалом ГРР організувала дев'ять відділів, які, у свою чергу, поділялися на менші підрозділи. Організаційний відділ складався із двох підрозділів – Головна рада та місцеві ради. Редакційний відділ розподіляв свої обов'язки серед підрозділів щодо написання відозов та статей до газет. Підрозділи фінансового відділу відали прибутками, видатками та перевіркою стану грошових надходжень. Народний відділ складався із шести підрозділів: охорона народу, піднесення мови, охорона окремих фізичних осіб, “страж народна”, поліція та стрілецький батальйон добровольців. Конституційний відділ мав опрацювати питання поділу Галичини, виборів тощо. Культурно-освітній відділ відав питаннями вчителів, шкіл та видання книг. Духовний відділ вирішував проблеми священників та семінаристів, дяків, василіан і церков. Правовий та інформаційний відділи не мали своїх підрозділів²⁵.

27 липня у зв'язку із призупиненням скликання загальних зборів для діяльності ГРР було створено чотири комісії: для боротьби з пияцтвом, будівництва Народного Дому, організації стрілецького батальйону та піднесення української самосвідомості. 15 серпня були відновлені загальні засідання, однак, невідомо чи була відновлена попередня організаційна структура²⁶.

Отже, внутрішня організаційна структура ГРР у Львові формувалась протягом всієї її діяльності і пройшла енезу розвитку від тимчасових та постійних комісій, створених з метою вирішення конкретних питань до окремих відділів, сформованих згідно головних напрямків організаційної діяльності. У відділах члени ГРР обговорювали конкретні питання, а на загальних засіданнях приймали щодо них остаточні рішення. Особливості внутрішньої організаційної структури головна управа спробувала використати у діяльності філіальних осередків.

INTERNAL ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF THE SUPREME RUTHENIAN COUNCIL IN LVIV

Olga YUREIKO

Danylo Halytsky Lviv National Medical University,
Department of Social Medicine, Economics and Health Care Organization

The forming of the internal organizational structure of the Supreme Ruthenian Council (the first Ukrainian political organization in the Eastern Galicia) is analyzed in this work. The author states that the internal organizational structure of Lviv main managing board was developed from temporary and regular committees.

Key words: Supreme Ruthenian Council, temporary committees, regular committees, organizational departments.

¹ *Косачевская Е.* Восточная Галиция накануне и в период революции 1848 г. / Евдокия Марковна Косачевская. – Львов : Изд-во Львовского ун-та, 1965. – 151 с.

² *Стеблій Ф. І.* Українська “Весна народів” у Галичині / Феодосій Стеблій // Шашкевичіана : зб. наук. праць / ред. Ярослав Ісаєвич, Микола Ільницький, Феодосій Стеблій. – Львів ; Вінніпег, 2004. – С. 417–431.

³ *Турій О.* Українська “Весна народів” / Олег Турій // Головна Руська Рада : протоколи засідань і книга кореспонденції. – Львів : Ін-т Історії Церкви Українського Католицького Університету, 2002. – С. IX–XXXII.

⁴ Головна Руська Рада : протоколи засідань і книга кореспонденції / за ред. О. Турія, упор. У. Кришталович та І. Сварник. “ Львів : Ін-т Історії Церкви Українського Католицького Університету, 2002. – С. 1, 18.

⁵ ЦДІА України у Львові, ф. 180, оп. 1, спр. 1. – Арк. 8.

⁶ Головна Руська Рада : протоколи засідань і книга кореспонденції. – С. 21–22.

⁷ *Турій О.* Українська “Весна народів”. – С. XXI.

⁸ *Стеблій Ф. І.* Українська “Весна народів” у Галичині. – С. 417.

⁹ Головна Руська Рада : протоколи засідань і книга кореспонденції. – С. 59.

¹⁰ ЦДІА України у Львові, ф. 180, оп. 1, спр. 5. – арк. 19–20.

- ¹¹ Турій О. Українська “Весна народів”. – С. XXII–XXIII.
- ¹² Головна Руська Рада : протоколи засідань і книга кореспонденції. – С. 40.
- ¹³ Там само. – С. 19, 24, 50, 116, 121.
- ¹⁴ ЦДІА України у Львові, ф. 180, оп. 1, спр. 1. – арк. 8–9.
- ¹⁵ Головна Руська Рада : протоколи засідань і книга кореспонденції. – С. 19, 22–25.
- ¹⁶ Там само. – С. 18–19.
- ¹⁷ ЦДІА України у Львові, ф. 180, оп. 1, спр. 1. – арк. 11.
- ¹⁸ Юрейко О. Головна Руська Рада: утворення та діяльність: дис. на здоб. наук. ступ. канд. істор. наук: 07.00.01 / Ольга Володимирівна Юрейко / ЛНУ ім. І. Франка. – Львів, 2009. – С. 49.
- ¹⁹ Головна Руська Рада : протоколи засідань і книга кореспонденції. – С. 23–26.
- ²⁰ ЦДІА України у Львові, ф. 180, оп. 1, спр. 1. – арк. 7.
- ²¹ Косачевская Е. Восточная Галиция накануне и в период революции 1848 г. – С. 66–67.
- ²² Головна Руська Рада : протоколи засідань і книга кореспонденції. – С. 41, 62, 64.
- ²³ ЦДІА України у Львові, ф. 180, оп. 1, спр. 1. – арк. 32.
- ²⁴ Головна Руська Рада : протоколи засідань і книга кореспонденції. – С. 38, 44.
- ²⁵ ЦДІА України у Львові, ф. 180, оп. 1, спр. 1. – арк. 6.
- ²⁶ Турій О. Українська “Весна народів”. – С. XXIII.